

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р ик.н. Лилия Вълчева Каракашева
научна специалност 05 02 10 Световно стопанство и МИО

относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен доктор в професионално направление 3.8 Икономика, по научна специалност 05 02 10 „Световно стопанство и международни икономически отношения“

Рецензията е изготвена на основание на заповед на ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ №2184 от 22.07.2014 г. за утвърждаване на състав на научно жури с рецензенти проф. д-р ик.н. Лилия Каракашева и доц. д-р Георги Чанков Георгиев

Тема на дисертационния труд:

ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

с автор Нина Кънчева Златева, докторант към катедра „Международна икономика и политика“ по докторска програма „Световно стопанство и МИО“ и с научен ръководител проф. д-р Емил Панушев

1. Информация за докторанта.

Нина Кънчева Златева е завършила висше образование по специалност МИО във ВСУ «Черноризец Храбър» и магистратура по специалност «Международни финанси» в същия университет. След завършване на висшето си образование работи най-продължително и понастоящем като редактор в сектор администриране и редактиране на новини в електронния всекидневник «Днес+ ООД», град Варна. От 2012 г. е хоноруван асистент към катедра «Международна икономика и политика» на факултет «Международна икономика и администрация» при ВСУ «Черноризец Храбър». Документите по конкурса, представени от докторантката, показват, че работата върху дисертацията е осъществена в законовия срок и са спазени всички изисквания на ЗРАСРБ и правилника на ВСУ за приложението му.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд.

Дисертационният труд под заглавие «Преки чуждестранни инвестиции в Черноморския регион» предлага анализ и оценка на съществени въпроси, свързани с развитието на международните икономически отношения на макро и микро равнище, с акцент върху регионалния аспект, в статичен и динамичен план, под влияние на процесите, предизвикани от продължителната финансова и икономическа криза. Трудът обхваща 220 стр. - увод, три глави, заключение, 18 фигури и 5 таблици, както и списък на ползвана литература. От посочените 290 информационни източници повече от половината са чужди, но съществено място заемат и нормативните документи и интернет страници. Основните достойнства на изследването в обобщен вид и следователно неизчерпателно показват:

Актуалност: изборът на темата и анализът на проблемите, които авторката поставя в изследването, говорят за обоснована актуалност и диссертабилност. Несъмнено обект на изследване са значими, сложни и трудни аспекти на съвременните международни икономически отношения, пораждащи противоречия и различия в третирането им, както в теоретичен, така и в практически аспект.

Съответствие с поставените цели, задачи и изисквания за докторска дисертация: постигнатите положителни резултати по съвкупност обуславят принципното одобрение на труда като притежаващ необходимите качества на дисертация за получаване на научна степен доктор, както и съответствие между тема и съдържание.

Професионална грамотност и осведоменост на докторантката: постановките и изводите почиват на богата специализирана наша и чужда литература, факти и данни от сферата на международното движение на капиталите и резултатите от усилията за интегриране и сътрудничество на страните от Черноморския регион. Детайлното запознаване с изследването позволява разкриването и формулирането на редица конкретни положителни резултати, постигнати в отделните части на дисертационния труд.

Уводът предлага много прецизно и добре формулирани: теза, развита в работна хипотеза, подлежаща на доказване, обект на изследване, цели и

задачи. В изложението хипотезата е доказана с конкретни факти и данни и с авторови постановки, изведени по пътя на изследвателски и емпирични методи.

Глава първа е посветена на създаване и представяне на необходимата теоретико-методологическа основа на изследването. За целта докторантката успешно е анализирала, синтезирала и формулирала основни виждания на наши и чужди автори за същността на явлениято преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ), видове задгранични инвестиции, както и основни мотиви за международното движение на капитала.

Глава втора ни води към конкретните цели и задачи на изследването: анализ и оценка на икономическото развитие и инвестиционен климат на територията на Черноморския регион. Основните постижения в тази част са концентрирани в следните направления: извеждане по емпиричен път на основните макроикономически тенденции и движение на капиталовите потоци, постигнато на основата на много богат статистически и друг фактологичен информационен фонд и сравнителен анализ на обобщените резултати с подобни процеси в други региони, близки териториално с Черноморския регион. В подобен аспект трудно могат да бъдат намерени сериозни изследвания в нашата специализирана литература, а що се отнася до чуждата – докторантката явно е положила големи усилия да намери, обработи и ползва това, което се предлага. Ето защо, добрият резултат в тази част на дисертацията е самостоятелната работа на докторантката, успешният анализ и оценка на потенциала, който се разкрива в една по-слабо изследвана страна на заобикалящата ни икономическа среда.

Глава трета предлага безспорно постижение на докторантката – сравнителен анализ на регионалната и глобалната интеграция в специфичните условия на черноморския регион, който е основа за по-нататъшното третиране на поставените основни въпроси в дисертационния труд. В българската литература сравнително бедно е разгледан този специфичен нюанс на интеграционните процеси, при това като елемент на бизнес средата за инвестиции, идващи във от дадения регион. Следва да отчетем критичният и аналитичен подход на докторантката в тази част на дисертацията, или образно казано много добро «приземяване» към реалните и значими проблеми по пътя на регионалната икономическа, финансова и политическа интеграция като основа за стимулиране на притока на ПЧИ.

3. Оценка на научните и научно приложни резултати

3.1. Положителни резултати и приноси.

- Безспорно налице е актуалност и дисертабилност на избраната проблематика. Докторантката е влязла в дълбочина в сложни, актуални и значими проблеми, широко дискутирани в света като цяло и в България – проблеми, които не срещат единни становища и оценки за начините на тяхното решаване. Това говори за научна смелост, готовност за поемане на изследователски риск и способност за научноизследователска дейност.
- Обхватът на разглежданите проблеми е добър – изследвани са основните аспекти на същността на явлениято международно движение на преки инвестиции, вариантност на формите на тяхното движение, състояние и тенденции на участието им в икономиката на черноморския регион, форми на сътрудничество, в качеството им на предпоставка и резултат на ПЧИ. Добър ефект на изследването е сравнителният анализ на положителните и отрицателни последици от притока на ПЧИ в една национална икономика – правилно отсъства концентрация на вниманието единствено върху очакваните положителни резултати.
- Положителен резултат от работата на докторантката намираме в т. 2 на глава първа: „Методология и критерии за диференциране на видовете ПЧИ“ – постижението е в много доброто обобщение на необходимата информация за видовете ПЧИ – кратко, но достатъчно изчерпателно, като елемент на фундамента за анализа, който намираме в следващите страници.
- Много добро впечатление оставя сравнителният анализ на значимостта на различните фактори, използвани от методиките на национални и международни институции за привличането на чужди инвестиции (стр. 37-46). Авторката се е постарала обосновано да извлече приоритетните фактори, стимулиращи ПЧИ в отраслови и териториален аспект.
- Глава втора – раздели 1-3, предлага много добро синтезиране и представяне на икономическата действителност в Черноморския регион с диференциация по етапи и държави, като основа на последвалия анализ и оценка на главната задача – място и роля на ПЧИ в региона.
- Раздел 4 на глава втора заслужава положителна оценка на резултатите от положения твърде голям труд за синтезирано изложение на

законодателната рамка на ПЧИ в страните от Черноморския регион, безспорно доказващо съществени различия и специфика. Би могло да се продължи и с извод за явната невъзможност на този етап от успешно взаимодействие с цел опит за приближаване и в перспектива за унификация на нормите.

- В раздел 5 на глава втора се проследява притокът на ПЧИ в страните от Черноморския регион, което е направено синтезирано, професионално и достатъчно представително като резултати. Считам, че приносът на докторантката в тази част на дисертационния труд е във втората част на този раздел - сравнителният анализ на състоянието и тенденциите в развитието на ПЧИ в региона като цяло, съпоставени с резултатите в интернационален план, при това в аналитичен аспект – причини, специфика и т.н.
- Обърнато е сериозно внимание на бизнес средата в черноморския регион с отчитане на специфичните особености и характеристики, както и връзката с другите фактори – социална среда, политика, култура. Това е сполучлив опит за комплексен анализ.
- Трудът допринася за обогатяване на наличната специализирана информация в изследваните направления, което е добър принос, като се има предвид сравнително малкото български публикации върху особеностите, проблемите и възможностите за регионално сътрудничество в границите на Черноморския регион и изграждане на интеграционни връзки с ЕС и останалия бизнес свят.
- Синтезирано, но добре е представена спецификата на формиране на черноморския регион след промените от последното десетилетие на миналия век – докторантката отчита проблемите и трудностите на икономическото и политическо развитие на региона под влияние на интернационални и национални процеси и формирането на сложна и рискована бизнес среда за дейността на чуждите инвестиции.
- Направен е добър сравнителен анализ по страни от региона, като много добре е представена структурата на икономиката в региона и по отделни страни като елемент на фундамента, върху който се развива регионалното сътрудничество и се изгражда политиката за привличане на чужди капитали. Много добре са представени резултатите от притока на чужди инвестиции в региона и по страни и връзката с действащите законови уредби в отделните държави.

- Успешно е потърсена и показана разликата в ефекта от движението на инвестициите с произход от самия регион и външни за него капитали, инвестирани в региона. В тази насока добро постижение е анализът на политиката на ЕС спрямо Черноморския регион – анализът е критичен и показва собствени виждания на докторантката, нещо – характерно за по-голямата част от глава трета на дисертационния труд.
- Обърнато е внимание на противоречивата действителност, създавана и функционираща под влияние на регионалните процеси вътре в Черноморския регион и влиянието на интересите на ЕС и САЩ – докторантката убедително е открила възникващите противоречия като ограничителен фактор за развитието на региона и сътрудничеството на регионално равнище.
- Реален принос на докторантката намираме в раздел 4 на трета глава – аналитичен и критичен е подходът на третиране на влиянието на външните за черноморския регион фактори за неговото развитие и вътрешно регионално сътрудничество – много добре е формулирана противоречивата политика и дейност на ЕС спрямо региона и нейната недалновидност в определени ситуации.
- Постановките са добре обосновани с конкретни факти и данни и илюстрирани успешно с фигури и таблици, което обуславя синтезирането на богата информация, като доказателствен материал на изводите и обобщенията.
- Разработката е изградена върху богата специализирана литература, целенасочено избрана информация за действителното състояние на третираните проблеми, много добросъвестно обработени и представени в контекста на собствени виждания и оценки. В този смисъл налице е един съществен плюс – трудът допринася за систематизиране на достъпната информация и нейното по-нататъшно обогатяване, особено като имаме предвид сравнително ограничените литературни източници в България по третираните аспекти в дисертацията.

3.2.Критични бележки и препоръки

Едно подобно изследване, посветено на значим, актуален, но и сравнително по-слабо информационно осигурен обект и предмет, винаги предразполага към разсъждения, въпроси и съображения, свързани с по-нататъшно развитие на изследователската дейност на автора. В този

смисъл под формата и на въпроси и препоръки следва да се разбират представените по-долу критични бележки.

- В увода се привеждат постановки за същността на ПЧИ от български автори – би било добре още тук да се посочат и основни чужди автори, още повече много от тях са ползвани в дисертацията.
- В границите на задачите, които си поставя докторантката би било добре да посочи и открие спецификата на бизнес средата за привличане на чужди инвестиции в сравнение с други региони на европейския континент.
- На стр. 15 се прави добро обобщение на приноса на различни автори за същността и мотивацията на ПЧИ, но е пропуснато да се отбележи, че отношението на тези автори, изразено с приведените постановки, е резултат и на икономическото, социално и др. развитие през съответния исторически период.
- В т.3 на глава първа се третира правното регулиране на ПЧИ на национално и международно равнище, но от стр. 32 започва без преход анализ на дейността на различните организации по оценка на бизнес средата за осъществяване на ПЧИ.
- На стр. 25 и 26 се прави разграничение на видовете ПЧИ в зависимост от мотивиращите ги фактори – това е добър резултат за докторантката, но не е използван достатъчно – при разглеждането на ПЧИ в Черноморския регион кои от посочените характеристики са валидни?
- На стр. 52 се твърди, че приносът на ПЧИ се състои главно в информацията за търсенето на пазара – интересно и с въпросителни е твърдението с определението „главно“? Не е ясно какво се има предвид? Ако тълкуваме буквално тази постановка, тогава тя просто не е вярна, защото приносът на ПЧИ е много по-богат от информационния ефект.
- В началото на стр. 53 – прави се обобщаващ извод за ползата от ПЧИ за бизнеса в приемащата страна, макар и понякога с негативен ефект за правителствата – да, макар и обоснован и от другите постановки този извод е непълен и в определена степен неверен. Пропуска се необходимостта да се отбележи, че ефектът от привличането на ПЧИ зависи и от направлението – отраслово или териториално, в което се концентрират тези инвестиции. Примери има и в България (големите

чужди търговски вериги и отношенията им с българските производители и др.).

- На стр. 151 намираме постановката, че цветните революции в постсъветското пространство са най-великите постижения досега във въпросните държави – подобни крайни изводи трудно могат да бъдат приети безрезервно, което се доказва и от последващото развитие на региона, вкл. и в наши дни.
- Раздел 3 на глава трета разглежда регионалното сътрудничество, но докторантката всъщност доказва защо на практика такова практически отсъства и колко далечна е перспективата за успешното му развитие – в този смисъл тя би могла да добие смелост за още един очевиден извод – регионалното сътрудничество е чудесна идея, но засега не може да бъде успешно реализирана – причините добре са формулирани на страниците на дисертационния труд.
- В хода на изследването, без да се отделя самостоятелно място за целта, би могло да се обърне по-съществено внимание на специфичните български интереси, обуславящи в редица конкретни ситуации ясно раздвоение в отношенията ни спрямо ЕС и Черноморския регион.
- Като имам предвид всички трудности и условности на подобна бележка, все пак докторантката би могла по-ясно и обосновано да разграничи песимистичните и оптимистични перспективи за развитие на интеграцията в Черноморския регион, както и неговата привлекателност или проблемност в хода на борбата за привличане на повече ПЧИ на национално и регионално ниво.

4. Оценка на публикациите на кандидата

В документите по конкурса са представени 3 публикации на български език, свързани с темата на дисертацията. Публикациите отговарят на изискванията за кандидатстване по конкурс за докторат и показват и активност на автора на дисертацията – участие с научни доклади в конференции във ВСУ и други институции.

5. Оценка на автореферата

Представеният автореферат дава много добра и пълна представа за резултатите от изследването на страниците на дисертационния труд – стегнато изложение, професионално формулирани цели задачи, обоснованост на избраната структура, методология и методики на

изследването. Оценявам справката с приносите в края на автореферата като вярна и сравнително изчерпателна, което е добре за началните етапи на изследователската работа.

6.Заключение

На основание на постигнатите положителни резултати в дисертационния труд, характера на направените критични бележки и в съответствие с приетите критерии за получаване на научна и образователна степен доктор, с пълна увереност препоръчвам на уважаемото научно жури да бъде присъдена образователна и научна степен доктор в професионално направление 3.8 Икономика, по научна специалност 05 02 10 „Световно стопанство и международни икономически отношения“ на Нина Кънчева Златева към катедра „Международна икономика и политика“ на ВСУ „Черноризец Храбър“.

София, 10.08.2014 г.

Рецензент:

Проф. д-р ик.н. Л.Каракашева